

CUPRINS

ARGUMENT	7
----------------	---

PREFAȚĂ	9
---------------	---

I. STUDIU INTRODUCATIV

<i>Între pravila veche și codul penal modern</i>	13
1. Introducere	14
2. Stadiul cercetării și izvoarele utilizate	15
3. Contextul istoric și juridic al reformismului iosefin	18
4. <i>Pravila de obște</i> în contextul traducerilor legislative austriece din Bucovina habsburgică	19
5. Intrarea în vigoare, durata aplicării și aria teritorială	20
6. Natura juridică și structura normativă a <i>Pravilei de obște</i>	21
7. Principiile juridico-penale ale <i>Pravilei de obște</i>	22
7.1. Legalitatea incriminării	22
7.2. Vinovăția: cugetul rău și voia slobodă	23
7.3. Cauze de neimputabilitate	23
7.4. Participația	23
7.5. Tentativa	24
7.6. Proportionalitatea și individualizarea pedepsei	24
7.7. Personalitatea răspunderii	24
8. Sistemul pedepselor și valorile sociale protejate	24
8.1. Sistemul pedepselor	24
8.2. Valori sociale protejate	25
8.3. Raportul dintre drept penal, morală și religie	25
8.4. Proprietatea, statutul social și robia	26
9. <i>Pravila de obște</i> și tradiția juridică românească veche	26
10. <i>Pravila de obște</i> în raport cu legiurile românești contemporane	28
10.1. <i>Pravilniceasca Condică</i>	28
10.2. <i>Sobornicescul Hrisov</i>	30
11. Modernizarea penală în Moldova după 1788	31
11.1. De la practica judiciară la codificarea penală moldovenească	31
11.2. <i>Criminaliceasca Condică</i> din 1826 ca termen de comparație	31
11.3. Practica penală în Moldova: Departamentul Criminalicesc	32
11.4. Economia judiciară și mila domnească în practica penală moldovenească	34
11.5. Furtul și tâlhăria ca studiu de caz al practicii penale moldovenești	36

11.6. De la frământările reformatoare de după 1821 la epoca Regulamentului Organic	37
12. Limbajul juridic al <i>Pravilei de obște</i>	38
12.1. Terminologia penală modernă în limba română	39
12.2. Soluții de traducere și evoluție terminologică	39
13. Locul <i>Pravilei de obște</i> în istoria dreptului românesc	41
13.1. Un text românesc al dreptului penal habsburgic	41
13.2. De la pluralism penal provincial la unificarea dreptului penal românesc	41
14. Concluzii	43
II. TEXTUL PRAVILEI DE OBȘTE	45
III. STUDIU LINGVISTIC	357
INTRODUCERE	359
I. Fonetica	362
II. Morfologia	370
III. Sintaxa	377
GLOSAR	378
POSTFAȚĂ	386
PRINCIPIILE EDIȚIEI	387
BIBLIOGRAFIE	390

ARGUMENT

Prezenta lucrare s-a născut din dorința de a readuce în circuitul științific un text juridic românesc de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, aflat la întâlnirea dintre dreptul penal modern central-european, administrația habsburgică și formarea limbajului juridic românesc: *Pravila de obște asupra faptelor rele și a pedepzirii lor*, tipărită la Viena în anul 1788.

Geneza acestei lucrări este legată de existența exemplarului digital al *Pravilei de obște*, disponibil în Biblioteca Digitală a Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca, în colecția „Carte vechi românească”.¹ Izvorul mi-a fost adus inițial la cunoștință de domnul prof. univ. dr. Nicolae Dură, căruia îi adresez mulțumiri, pe această cale, pentru semnalare, pentru discuțiile purtate și pentru sugestiile bibliografice oferite în etapa preliminară a proiectului. De asemenea, adresez mulțumiri doamnei conf. univ. dr. Cătălina Mititelu pentru identificarea exemplarului digital, împrejurare care a contribuit la orientarea atenției asupra acestui text important pentru istoria dreptului penal și pentru istoria limbajului juridic românesc.

Lucrarea nu este doar o reproducere a unui text vechi și nici numai un exercițiu de transliterare. Ea propune o abordare integrată, alcătuită din trei componente: un studiu juridic introductiv, ediția paralelă a textului chirilic și a formei transliterate, precum și studiul lingvistic realizat de doamna prof. Cătălina Cotoman.

În studiul juridic introductiv am urmărit încadrarea *Pravilei de obște* în contextul reformismului penal iosefin și al traducerilor legislației austriece din Bucovina habsburgică. Textul din 1788 este analizat ca traducere românească a codului penal iosefin din 1787, dar și ca moment de transfer juridic și cultural, prin care conceptele dreptului penal modern au fost exprimate într-o limbă română aflată încă în proces de fixare terminologică. O atenție specială a fost acordată locului acestei pravile în istoria dreptului românesc. Deși nu aparține legislației interne a Moldovei sau Țării Românești, ci spațiului bucovinean aflat sub administrație habsburgică, textul are o importanță care depășește aplicarea sa teritorială. El permite observarea felului în care noțiuni precum fapta incriminată, vinovăția, tentativa, participația, proporționalitatea pedepsei, cauzele de neimputabilitate și stingerea răspunderii au fost transpuse în limba română juridică. Pentru a evita izolarea pravilei în contextul strict al anului 1788, studiul juridic o așază în dialog cu tradiția juridică românească și cu primele forme de codificare modernă. Sunt avute în vedere *Carte românească de învățătură*, *Îndreptarea legii*, *Pravilniceasca Condică*, *Sobornicescul Hrisov*, practica Departamentului Criminalicesc din Moldova, *Criminaliceasca Condică*, *Codul Calimach*, *Legiuirea Caragea* și, în perspectivă mai amplă, problema pluralismului penal provincial de după Marea Unire. Prin această comparație, *Pravila de obște* poate fi privită nu ca un text izolat, ci ca parte a unei istorii mai ample a modernizării juridice românești.

¹ Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca, Biblioteca Digitală, *Pravilă de obște asupra faptelor reale, și a [pedepzirii] lor*, 1788, colecția „Carte vechi românească”, disponibil online: <https://dspace.bcucuj.ro/handle/123456789/67698>

Partea a doua a lucrării pune la dispoziția cititorului textul pravilei în forma sa chirilică și în transliterarea realizată de doamna prof. Cătălina Cotoman. Am optat pentru prezentarea paralelă a originalului și a transliterării pentru ca cititorul să poată confrunta forma grafică veche cu redarea modernă și să formuleze propriile observații filologice, juridice sau terminologice. Transliterarea nu substituie originalul, ci îl însoțește și îl face accesibil.

Studiul lingvistic al doamnei prof. Cătălina Cotoman completează această ediție printr-o analiză de specialitate a limbii textului. Demersul său pornește de la principiile transcrierii fonetice interpretative, cu accent pe fidelitatea față de text și pe redarea valorii fonetice a slovelor. Sunt analizate inventarul grafematic, semnele diacritice, punctuația și greșelile de tipar, iar apoi particularitățile fonetice, morfologice și sintactice ale pravilei. Această analiză pune în lumină caracterul de tranziție al textului. Pe de o parte, pravila păstrează trăsături ale limbii române vechi și ale scrierii chirilice românești; pe de altă parte, ea reflectă efortul unui traducător cult, Ion Budai-Deleanu, de a exprima în română concepte juridice moderne provenite dintr-un sistem normativ german. Studiul lingvistic urmărește, între altele, valorile slovelor, grafurile duble, opțiunile de transcriere, vocalismul, diftongii, consoanele, formele substantivului, articolului, adjectivului, pronomelui, verbului, prepoziției și conjuncției, precum și structura sintactică specifică textului juridic. Un element deosebit de util îl constituie glosarul, care reunește termeni vechi, ieșiți astăzi din uz, precum și cuvinte păstrate în limba actuală, dar cu sens diferit. Prin acest instrument, cititorul poate înțelege mai bine atât vocabularul juridic al pravilei, cât și lumea conceptuală în care textul a fost redactat și tradus.

Prin reunirea acestor trei componente — studiul juridic, ediția paralelă a textului și analiza lingvistică — lucrarea se înscrie în tradiția cercetărilor consacrate vechilor izvoare ale dreptului românesc, așa cum au fost ele cultivate, în timp, în mediul academic românesc. Edițiile de pravile, condici și legiuri vechi au arătat că istoria dreptului nu poate fi separată de istoria limbii, de istoria instituțiilor și de istoria culturii scrise. În același spirit, prezenta lucrare încearcă să ofere o lectură juridică și filologică a unui text care merită readus în atenție.

Caracterul inedit al lucrării stă în abordarea sa integrată. *Pravila de obște* a fost cunoscută în literatura de specialitate mai ales ca traducere a legislației penale habsburgice și ca document de istorie a limbii juridice. Aici ea este tratată simultan ca text penal, ca act de traducere juridică, ca document lingvistic și ca reper al circulației conceptelor moderne de drept penal în limba română.

Dacă această lucrare va contribui la redeschiderea interesului pentru *Pravila de obște* și, mai larg, pentru izvoarele vechiului drept penal românesc, scopul ei va fi fost atins. Textul din 1788 nu aparține doar istoriei legislației habsburgice, ci și istoriei limbii române juridice. El marchează unul dintre momentele în care româna începe să poarte, cu propriile sale mijloace, conceptele dreptului penal modern.

PREFAȚĂ

Există lucrări care se nasc din preocuparea firească a cercetătorului pentru o temă și lucrări care, dincolo de această preocupare, răspund unei nevoi reale a culturii juridice. Volumul domnului Andrei Tinu, *Pravila de obște (1788). Codul penal iosefin în Bucovina și începuturile limbajului penal modern românesc*, face parte din această a doua categorie. El readuce în atenția cititorului un text vechi de drept, aparent îndepărtat de preocupările juridice actuale, dar care se dovedește, la o lectură atentă, deosebit de important pentru înțelegerea modului în care dreptul modern a început să fie exprimat în limba română.

Dreptul nu există în afara limbii care îl exprimă. De aceea, cercetarea unui text precum *Pravila de obște asupra faptelor rele și a pedepsirii lor*, tipărită la Viena în anul 1788, nu are doar o valoare documentară, ci și una conceptuală. Ea ne permite să observăm cum o limbă juridică aflată încă în proces de fixare terminologică a fost pusă în situația de a reda concepte penale moderne, provenite dintr-un sistem normativ central-european.

Textul analizat în această carte reprezintă versiunea românească a codului penal iosefin din 1787. Această împrejurare îi conferă o poziție aparte. Pe de o parte, *Pravila* aparține contextului reformativ habsburgic și trebuie înțeleasă în cadrul administrației Bucovinei de la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Pe de altă parte, prin limba în care a fost tipărită și prin soluțiile terminologice pe care le propune, ea intră în istoria culturii juridice românești. Tocmai această dublă apartenență face ca textul să fie interesant: nu este o pravilă internă a Moldovei sau a Țării Românești, dar este un document important pentru evoluția limbajului juridic românesc.

Autorul a înțeles corect această particularitate și nu forțează natura juridică a izvorului cercetat. El nu transformă *Pravila* într-un cod penal românesc în sens propriu, ci o examinează ca traducere a unei legi imperiale habsburgice, comunicată în limba română într-un spațiu românofon aflat sub administrație austriacă. Această precizare este esențială, deoarece evită confuziile istorice și permite o analiză echilibrată. Importanța textului nu constă în apartenența sa formală la legislația Principatelor, ci în faptul că, prin el, limba română începe să exprime, într-o formă tehnică, instituții și concepte ale dreptului penal modern.

Studiul introductiv așază *Pravila* în contextul reformismului iosefin, al traducerilor legislative austriece și al vechiului drept românesc. Raportarea la *Pravilniceasca Condică*, la *Sobornicescul Hrisov*, la practica Departamentului Criminalicesc din Moldova și la *Criminaliceasca Condică* oferă cititorului un cadru comparativ necesar. Prin această comparație se observă diferența dintre normativitatea tradițională, încă legată de obicei, de autoritatea domnească și de practica judecătorească, și modelul codificării penale moderne, construit în jurul legii scrise, al faptei imputabile și al sancțiunii prevăzute de normă.

Un loc important îl ocupă analiza sancțiunii juridice. *Pravila de obște* aparține unei epoci de tranziție. Ea păstrează pedepse severe, unele corporale sau infamante, specifice unui timp în care dreptul penal nu se desprinsese pe deplin de logica intimidării publice. În același timp însă, textul exprimă tendința de raționalizare a pedepsei. Sancțiunea nu mai apare numai ca reacție de forță a autorității, ci ca instrument juridic așezat într-un sistem de reguli. Sunt avute în vedere fapta, vinovăția, împrejurările săvârșirii ei, persoana făptuitorului și proporția dintre abatere și pedeapsă. Această tensiune dintre vechi și nou reprezintă una dintre dimensiunile cele mai interesante ale *Pravilei*.

Din perspectivă juridică, autorul pune în lumină elemente care anunță o gândire penală modernă: legalitatea incriminării, existența vinovăției, delimitarea tentativei, formele participației, cauzele care pot înlătura imputabilitatea, personalitatea răspunderii și individualizarea sancțiunii. Firește, aceste noțiuni nu apar în limbajul dreptului penal contemporan, dar fondul lor este recognoscibil. Tocmai aici stă interesul cercetării: în identificarea acelor forme vechi prin care conceptele moderne încep să se contureze.

La fel de importantă este componenta lingvistică a volumului. Termeni precum „fapte rele”, „cuget rău”, „voie slobodă”, „făcătoriu de rău”, „judecătorie criminală”, „pedeapsă”, „despăgubire”, „sentenție” sau „prescripție” nu sunt simple curiozități lexicale. Ei arată efortul de adaptare a limbii române la un vocabular juridic nou. O asemenea cercetare ne amintește că modernizarea dreptului nu înseamnă doar adoptarea unor instituții, ci și crearea limbajului capabil să le exprime.

Lucrarea nu izolează *Pravila* în anul 1788, ci o leagă de evoluția mai amplă a dreptului românesc și de circulația modelelor juridice europene. În același timp, nu pierde din vedere faptul că orice text de drept vechi trebuie citit în propriul său context, cu limbajul, instituțiile și limitele epocii sale.

Publicarea acestei cărți este bine-venită. Ea contribuie la recuperarea unui izvor important și la înțelegerea unui moment în care cultura juridică românească se afla la întâlnirea dintre tradiția veche și formele moderne de codificare. Volumul este util juriștilor interesați de istoria dreptului în general și a dreptului penal în special, istoricilor dreptului, filologilor și tuturor celor preocupați de evoluția limbii juridice românești.

Într-o vreme în care cercetarea juridică este adesea orientată aproape exclusiv spre dreptul pozitiv actual, asemenea lucrări au rolul de a ne reaminti că instituțiile juridice au o istorie, iar conceptele pe care le folosim astăzi s-au format treptat, prin traduceri, adaptări, confruntări și sedimentări succesive. *Pravila de obște* din 1788 este un asemenea moment de sedimentare. Ea arată cum româna juridică începe să poarte, cu propriile sale mijloace, ideile dreptului penal modern.

Pentru aceste motive, consider că volumul domnului Andrei Tinu – de altfel, un recunoscut cercetător al scrierilor religioase și juridico-canonice – reprezintă o contribuție valoroasă la cercetarea istoriei dreptului românesc, a limbajului juridic românesc. Este o

carte necesară, bine documentată și utilă, care readuce în circuitul științific un text vechi, dar nu învechit, deoarece problemele pe care le ridică – raportul dintre drept, limbă, sancțiune și modernizare – rămân importante pentru orice reflecție serioasă asupra dreptului.

prof. univ. dr. Mihai BĂDESCU,
membru corespondent al Academiei de Științe Juridice din România,
președintele Secției Filosofie, Teorie și Istoria dreptului

I.
STUDIU INTRODUCŢIV

Între pravila veche şi codul penal modern

1. Introducere

*Pravila de obște asupra faptelor reale [rele] și a pedepzirii lor*², tipărită la Viena în anul 1788, în tipografia lui Iosif, nobil de Kurzböck, reprezintă una dintre cele mai importante mărturii ale întâlnirii dintre cultura juridică iluministă a Europei Centrale și limba română juridică de la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Textul se prezintă ca o lege generală de reprimare a faptelor socotite vătămătoare ordinii publice, statului, persoanei, averii și bunelor năravuri, aparținând contextului reformativ iosefin, în care dreptul penal a devenit un domeniu important al raționalizării, centralizării și uniformizării juridice în Monarhia Habsburgică.

Textul românesc din 1788 nu trebuie privit doar ca reproducere a unei legi penale imperiale, ci și ca act de transfer juridic și cultural. Prin intermediul său, noțiuni ale dreptului penal modern au fost exprimate într-o limbă română aflată încă în proces de fixare terminologică. Din această perspectivă, *Pravila de obște* are o dublă valoare: pe de o parte, aparține istoriei legislației penale habsburgice aplicate în Bucovina; pe de altă parte, aparține istoriei limbajului juridic românesc, prin efortul de a adapta vocabularul românesc la concepte juridice provenite dintr-un sistem normativ german.

În titlul transliterat al lucrării apare forma „fapte reale”. În prezenta lucrare, formula este redată la prima mențiune ca „fapte reale [rele]”, pentru a păstra forma transmisă de text și, în același timp, pentru a indica sensul său juridic. În contextul pravilei, „fapte reale” trebuie înțeles ca „fapte rele”, adică fapte ilicite, criminalicești sau politicești, supuse pedepsei. Din acest motiv, în restul studiului va fi folosită forma interpretativă „fapte rele”, cu excepția citărilor exacte ale titlului.

Cercetarea de față urmărește trei direcții principale: încadrarea pravilei în reformismul penal iosefin, analiza locului său în istoria vechiului drept românesc și evidențierea contribuției sale la formarea limbajului penal românesc. Textul este pus în dialog cu tradiția pravilelor românești, cu legiurile fanariote și cu primele codificări moderne din spațiul românesc, nu pentru a sugera o identitate de natură juridică între aceste izvoare, ci pentru a înțelege mai bine diferența dintre vechea normativitate compozită și codificarea penală modernă.

Din punct de vedere cultural și filologic, *Pravila de obște* fixează în limba română o terminologie juridico-penală aflată încă în formare. Termeni precum „faptă rea”, „pedeapsă”, „judecătorie criminală”, „faptă politicească”, „cuget rău”, „voie slobodă”, „împărtașire”, „satisfacție”, „despăgubire”, „prescripție”, „agrațiație” sau „sentenție” ilustrează efortul de transpunere a conceptelor penale moderne într-un limbaj juridic românesc aflat în proces de cristalizare, dar capabil să exprime instituții, distincții și principii proprii dreptului penal modern.

² Pentru identificarea ediției românești din 1788: Ion Budai-Deleanu, trad., *Pravilă de obște asupra faptelor reale [rele] și a pedepzirii lor*, Viena, Iosif de Kurzböck / Kurzböck, 1788; vezi și Iulia Elena Zup, *Traducerile legislației austriece în Bucovina habsburgică (1775–1918)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2015, pp. 77–83.

2. Stadiul cercetării și izvoarele utilizate

Stadiul cercetării asupra *Pravilei de obște* trebuie privit pe mai multe direcții: istoria traducerilor legislative austriece, formarea limbajului juridic românesc, activitatea lui Ion Budai-Deleanu, contextul juridic al Bucovinei habsburgice și comparația cu legiunile românești din Moldova și Țara Românească. Textul nu a fost ignorat de literatura de specialitate, dar nu pare să fi beneficiat, până în prezent, de o monografie juridică autonomă consacrată exclusiv conținutului său penal.

Fiind vorba despre o traducere, analiza *Pravilei de obște* nu poate fi desprinsă de textul german al codului penal iosefin, *Allgemeines Gesetz über Verbrechen und derselben Bestrafung*, din 1787. Filația germană a textului românesc este extrem de importantă pentru înțelegerea structurii, a terminologiei și a soluțiilor de traducere, însă o ediție critică modernă ar trebui să confrunte sistematic versiunea din 1788 cu originalul german. Această confruntare este necesară mai ales în cazul termenilor juridici centrali: *Verbrechen*, *Verbrecher*, *Bestrafung*, *Strafe*, *Polizey-Uebertretungen*, *Vorsatz*, *Versuch*, *Mitschuld*, *Verjährung*. Numai printr-o analiză comparativă se poate stabili cu precizie când traducătorul păstrează structura germană, când recurge la calc, când introduce o glosă explicativă și când folosește vocabular juridic românesc anterior. În forma de față, lucrarea reține această comparație ca limită metodologică și ca direcție de cercetare ulterioară. Textul românesc din 1788 este analizat aici mai ales în contextul istoriei dreptului românesc și al traducerilor legislative austriece. O cercetare viitoare ar trebui să adauge o confruntare filologică articol cu articol între *Pravila de obște* și codul penal iosefin din 1787.

Cercetările Iuliei-Elena Zup constituie principalul reper recent pentru înțelegerea traducerilor legislative austriece în română. Monografia *Traducerile legislației austriece în Bucovina habsburgică (1775–1918)* analizează statutul limbilor în administrația habsburgică, rolul traducătorilor români, natura actelor traduse și influența acestor traduceri asupra limbajului juridic românesc. Articolul „Traducerile în română ale legislației austriece pentru provincia Bucovina (1775–1918)”, publicat în *Diacronia*, sintetizează periodizarea traducerilor, strategiile lingvistice și rolul lor în modernizarea limbii juridice românești.³

O direcție importantă privește izvorul german al textului. *Pravila de obște* este traducerea românească a codului penal iosefin din 1787, *Allgemeines Gesetz über Verbrechen und derselben Bestrafung*, cunoscut în literatura austriacă sub denumirea de *Josephinisches Strafgesetz*. Această filiație explică atât structura bipartită a pravilei, cât și o parte importantă a terminologiei sale. Distincția dintre „fapte rele criminalești” și „fapte rele politicești”

³ Iulia Elena Zup, *Traducerile legislației austriece în Bucovina habsburgică (1775–1918)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2015; *Eadem*, „Traducerile în română ale legislației austriece pentru provincia Bucovina (1775–1918)”, în *Diacronia*, nr. 9, 7 mai 2019, articol A137, pp. 1–8.

corespunde opoziției germane dintre infracțiunile criminale și cele politicești, în sensul mai larg al poliției administrative și al ordinii publice.⁴

Studiul „Die Übersetzungen der Habsburger Strafgesetzbücher ins Rumänische” plasează versiunea din 1788 într-o serie mai amplă de texte legislative austriece traduse pentru populația românească din Bucovina. Traducerea *Pravilei de obște* este atribuită lui Ion Budai-Deleanu și a fost realizată sub supravegherea lui Vasile Balș. Textul trebuie înțeles, așadar, nu ca fapt izolat, ci ca parte a unei politici administrative și culturale de comunicare a normei imperiale într-un spațiu românofon.⁵

Problema terminologică este centrală pentru întreaga lucrare. Limba română nu dispunea încă de un echivalent juridic stabil pentru germanul *Verbrechen*, motiv pentru care traducătorul a recurs la sintagma „fapte rele” și la formule precum „făcătoriu de rău” pentru desemnarea autorului faptei. Aceste soluții arată că *Pravila de obște* este, în același timp, text juridic penal și document de formare a vocabularului penal românesc.

Pentru dimensiunea biografică și documentară, rămâne relevantă lucrarea Luciei Protopopescu, *Noi contribuții la biografia lui Ion Budai-Deleanu. Documente inedite*. În măsura în care traducerea pravilei este atribuită lui Budai-Deleanu, contextualizarea activității sale juridice și administrative este necesară: traducătorul nu apare doar ca literat al Școlii Ardelene, ci și ca intelectual format juridic și integrat în administrația habsburgică.⁶

Comparația cu spațiul muntenesc se sprijină pe ediția critică a *Pravilniceștii Condici* din 1957. Aceasta oferă repere privind geneza condicii, izvoarele folosite, raportul dintre textul românesc și cel grecesc, aplicarea în timp și edițiile ulterioare. Prin acest material se poate observa diferența dintre modelul muntenesc de sistematizare a pravilelor, obiceiurilor și practicii Divanului și modelul habsburgic de codificare penală generală.⁷

Pentru Moldova, Vespasian Erbiceanu oferă un reper documentar important prin *Legiuri locale basarabene. Istoric, texte și jurisprudențe*. Volumul cuprinde textul *Sobornicescului Hrisov*, din 1785, *Lămuririle prăvilicești*, din 1835, și explicațiile ulterioare privitoare la aplicarea lui. *Hrisovul* poate fi folosit atât ca termen de comparație cronologic, cât și ca izvor pentru analiza supraviețuirii obiceiului pământului în dreptul moldovenesc și basarabean.⁸

Practica penală moldovenească este documentată prin volumele editate de Silviu Văcaru și Cătălina Chelcu, *Departamentul Criminalicesc în Moldova (1799–1828). Condici de sentințe*. Acestea pun în lumină funcționarea instituției care aplica dreptul penal,

⁴ *Allgemeines Gesetz über Verbrechen und derselben Bestrafung*, Wien, Johann Thomas Edler von Trattner, 1787, 116 p.; Iulia Elena Zup, *Traducerile legislației...*, pp. 77–83.

⁵ Iulia Elena Zup, „Die Übersetzungen der Habsburger Strafgesetzbücher ins Rumänische”, în *ANADISS*, nr. 19, 2015, pp. 188–195.

⁶ Lucia Protopopescu, *Noi contribuții la biografia lui Ion Budai-Deleanu. Documente inedite*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967.

⁷ *Pravilniceasca Condică 1780*, ediție critică întocmită de Colectivul pentru vechiul drept românesc al Academiei R. P. R., condus de acad. Andrei Rădulescu, București, Editura Academiei Republicii Populare Romîne, 1957, pp. 3–32 și 43–158.

⁸ Vespasian Erbiceanu, *Legiuri locale basarabene. Istoric, texte și jurisprudențe*, Chișinău, Imprimeria Statului, 1921, pp. I–LXVII, p. 79 și urm.

circuitul cercetărilor, rolul ispravnicilor, al Hătmăniei, al Agiei, al Departamentului Criminalicesc și al domnului în confirmarea sau modificarea sentințelor. Articolul celor doi autori despre furt și tâlhărie completează această perspectivă prin analiza concretă a faptelor patrimoniale grave din anii 1799–1804.⁹

Lucrările lui I. C. Filitti despre anii 1821–1834 fixează mediul reformativ în care apar *Criminaliceasca Condică* și *Regulamentul Organic*. În plus, bibliografia lui Filitti indică lucrări specializate, precum *Vechiul drept penal român* și *Contribuții la istoria justiției penale în Principatele Române*, care pot completa cercetarea asupra vechii justiții penale din Principate.¹⁰

Componenta filologică a lucrării se sprijină pe studiile consacrate limbii române vechi și grafiei chirilice românești, între care cele ale lui Ion Gheție, N. A. Ursu, Al. Rosetti, G. Ivănescu și Emil Vîrtosu. Acestea sunt necesare pentru stabilirea criteriilor de transcriere, interpretarea grafiei și păstrarea echilibrului dintre fidelitatea față de textul vechi și lizibilitatea ediției moderne.¹¹

Pentru integrarea pravilei în istoria dreptului românesc, rămâne importantă și literatura clasică privind izvoarele vechiului drept românesc, inclusiv lucrarea lui Ștefan Berechet, *Istoria vechiului drept românesc. Izvoarele*. Aceasta permite corelarea traducerilor legislative habsburgice cu evoluția ulterioară a dreptului penal în spațiul românesc, inclusiv cu procesele de sistematizare și modernizare din Moldova și Țara Românească.¹²

Între sintezele universitare recente poate fi avută în vedere și lucrarea lui Ionuț Ciutacu, *Istoria statului și dreptului românesc*, utilă pentru așezarea pravilei în cadrul mai larg al evoluției instituțiilor și izvoarelor dreptului românesc, de la dreptul medieval și epoca fanariotă până la modernizarea juridică din secolul al XIX-lea și la unificarea legislativă interbelică.¹³

În ansamblu, cercetarea existentă permite așezarea *Pravilei de obște* la intersecția dintre istoria dreptului penal, istoria traducerilor legislative și istoria limbii juridice românești. Contribuția lucrării de față constă în reunirea acestor direcții într-o ediție care tratează

⁹ Silviu Văcaru, Cătălina Chelcu, *Departamentul Criminalicesc în Moldova (1799–1828). Condiții de sentințe*, vol. I: 1799–1804, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2017, pp. VII–LVIII, 1–304; vol. II: 1805–1821, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2019, pp. VII–XXVIII, 1–342; Cătălina Chelcu, Silviu Văcaru, „Theft and Robbery in the Sentences of Moldavia’s Criminal Department (1799–1804)”, în *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne*, 148, nr. 1/2021, pp. 85–106.

¹⁰ I. C. Filitti, *Frământările politice și sociale în Principatele Române de la 1821 la 1828*, București, Editura Cartea Românească, 1932, pp. 5–6, 83–124, 150–181; Idem, *Principatele române de la 1828 la 1834. Ocupația rusească și Regulamentul Organic*, București, Institutul de Arte Grafice „Bucovina” I. E. Torouțiu, 1934, p. 134.

¹¹ Pentru repere filologice generale: Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975; N. A. Ursu, *Formarea terminologiei științifice românești*, București, Editura Științifică, 1962; Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986; G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iași, Editura Junimea, 1980; Emil Vîrtosu, *Paleografia româno-chirilică*, București, Editura Științifică, 1968.

¹² Ștefan Grigore Berechet, *Istoria vechiului drept românesc*, vol. I, *Izvoarele*, Iași, Tipografia Goldner, 1933.

¹³ Ionuț Ciutacu, *Istoria statului și dreptului românesc*, București, Editura C. H. Beck, 2024.